

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Державного закладу

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Андрій КРАСНОЖОН

«01» грудня 2025 р.

ВИСНОВОК

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» з дисертаційної роботи на тему «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

ВИТЯГ

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» (номер держреєстрації 0124U000215). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 4 від 27.10.2022 року).

Присутні: завідувач кафедри загальної та диференціальної психології, доктор психологічних наук, професор М.Й.Казанжи; доктор психологічних наук, професор О.Я.Чебикін; доктор психологічних наук, професор О.П.Саннікова; доктор психологічних наук, доцент М.Л.Дідух; доктор психологічних наук, професор О.В.Вдовіченко; доктор психологічних наук, професор С.В.Ситнік; доктор психологічних наук, професор І.І.Савенкова; доктор психологічних наук,

професор А.В.Массанов; доктор психологічних наук, професор С.М.Симоненко; доктор психологічних наук, професор О.Ю.Булгакова; доктор психологічних наук, професор О.І.Санніков; кандидат психологічних наук, доцент І.В.Бринза; кандидат психологічних наук, доцент Н.О.Кримова; кандидат психологічних наук, доцент Н.В.Юнг; кандидат психологічних наук, доцент О.А.Орищенко; кандидат психологічних наук, доцент Ю.Г.Черножук; кандидат психологічних наук, доцент І.А.Василенко; кандидат психологічних наук, доцент Т.Ю.Ульянова; кандидат психологічних наук, доцент І.В.Мельничук; кандидат психологічних наук, доцент І.Д.Поспєлова; кандидат психологічних наук, доцент О.Ю.Косьянова; кандидат психологічних наук, доцент І.Г.Головська, доктор філософії за спеціальністю 053 Психологія О.О.Керцман; доктор філософії за спеціальністю 053 Психологія Ю.В.Рудоманенко; асистент А.С.Бортов.

Порядок денний: про рекомендацію до захисту дисертації Ткаченко Ольги Тимофіївни на тему «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. Тема дисертації затверджена Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського» (протокол № 4 від 27 жовтня 2022 року)

Слухали: аспірантку Ткаченко Ольгу Тимофіївну, яка наголосила на тому, що у дисертаційній роботі представлено результати дослідження психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Здійснено ґрунтовний аналіз наукових підходів до визначення сутності поняття «психологічна готовність», систематизовано існуючі теоретичні концепції та класифікації, уточнено зміст, структуру й компоненти цього феномена у контексті професійно-педагогічної діяльності. Обґрунтовано роль психологічної готовності педагогів у забезпеченні ефективності інклюзивного освітнього процесу та створенні сприятливого соціально-психологічного клімату інклюзивних класів. У межах

дослідження побудовано й детально описано структурно-функціональну модель психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання, у якій виділено когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий, комунікативний, рефлексивний компоненти, методичну готовність, готовність до командної взаємодії, готовність до інноваційної діяльності, що забезпечують цілісність і функціональність готовності як системного утворення. На основі узагальнення теоретико-емпіричних досліджень виокремлено та уточнено теоретико-методологічні засади вивчення психологічної готовності до педагогічної діяльності, розширено уявлення про її структурну організацію, функціональні прояви та психологічні механізми формування, а також експериментально підтверджено ефективність цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу на розвиток готовності педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. У межах теоретичного аналізу було обґрунтовано авторське бачення структури психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

На основі узагальнення кількісних і якісних показників визначено рівні сформованості кожного структурного компонента готовності. Здійснено дослідження впливу компонентів психологічної готовності педагогів на соціально-психологічний клімат інклюзивного класу. На основі кореляційного аналізу доведено, що такі показники, як толерантність, емпатія, соціальний інтелект, мотивація, заснована на цінностях, а також позитивна емоційність педагогів, мають істотний позитивний вплив на створення сприятливого соціально-психологічного клімату в інклюзивному середовищі. Встановлено, що саме комунікативний та емоційний компоненти психологічної готовності забезпечують домінуючий внесок у гармонізацію міжособистісних стосунків, розвиток атмосфери взаємоповаги, прийняття та підтримки серед учасників освітнього процесу. Емпірично підтверджено гіпотезу про визначальний характер психологічної готовності педагогів як чинника, що сприяє формуванню позитивного соціально-психологічного клімату в інклюзивному класі та запобігає проявам стигматизації й дискримінації дітей з особливими

освітніми потребами. Разом з цим емпіричне дослідження дозволило встановити, що загальний рівень психологічної готовності досліджуваних педагогів до роботи в інклюзивному середовищі є помірно сформованим, однак має неоднорідну структуру з варіативним ступенем розвитку окремих компонентів.

Встановлено, що когнітивна готовність педагогів характеризується високим рівнем поінформованості щодо основ інклюзивної освіти та позитивним ставленням до її цінностей, проте виявлено дефіцит знань у сфері адаптації навчальних матеріалів і менеджменту інклюзивного класу. Рефлексивна готовність виявилася недостатньо розвиненою. За параметром комунікативної готовності було виявлено високі показники емпатії й толерантності і в той же час недостатню конструктивність міжособистісної взаємодії. Мотиваційна готовність має переважно позитивну спрямованість, однак потребує поглиблення внутрішньої професійної мотивації. Аналіз емоційної готовності виявив наявність емоційного напруження і нестачу позитивних емоцій, що знижує ефективність роботи в інклюзивному середовищі. Вольова готовність більшості педагогів є достатньою, проте частина з них має труднощі з подоланням стресових ситуацій. Методична готовність проявляється як одна з найсильніших складових, хоча потребувала вдосконалення в аспекті індивідуалізації навчання. Готовність до інновацій та командної роботи виявилась розвиненою на середньому рівні.

Результати проведеного емпіричного дослідження дозволили встановити, що рівень сформованості психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання є вагомим чинником, який безпосередньо впливає на якість соціально-психологічного клімату в інклюзивному класі. Найбільш виражений вплив на соціально-психологічний клімат інклюзивного класу мають комунікативний та емоційний компоненти психологічної готовності педагогів, зокрема показники толерантності, емпатії, соціального інтелекту, мотивації успіху та задоволеності життям. Саме вони забезпечують емоційну

залученість учителя, готовність приймати індивідуальні особливості кожної дитини та сприяють формуванню атмосфери взаємоповаги і підтримки.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтверджують гіпотезу про наявність тісного взаємозв'язку між рівнем сформованості психологічної готовності педагогів і станом соціально-психологічного клімату в інклюзивних класах. Психологічна готовність педагога постає ключовим чинником формування безпечного, комфортного та гуманістично орієнтованого освітнього середовища. Результати експериментальної перевірки дозволили також підтвердити й іншу частину теоретичної гіпотези та довести, що цілеспрямований психолого-педагогічний вплив, спрямований на одночасний розвиток основних компонентів психологічної готовності, є провідною умовою її успішного формування.

Дисертанткою були сформульовані ключові висновки за результатами дослідження та визначено перспективу подальшого наукового пошуку.

Після доповіді здобувачки були поставлені запитання.

Доктор психологічних наук, професор О.П.Саннікова: Ольго Тимофіївно, скажіть, які саме компоненти психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання Ви виокремили у своєму дослідженні і чому саме ці?

О.Т. Ткаченко: Дякую за запитання! У структурі психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання нами виокремлено когнітивний, мотиваційний, емоційний, рефлексивний, вольовий, комунікативний, інноваційний і методичний компоненти. Таке структурування базується на системному підході до аналізу готовності особистості та відповідає сучасним вимогам до професійної діяльності педагога в умовах інклюзивного середовища. Кожен компонент забезпечує цілісність психологічної готовності: мотиваційний визначає ставлення до інклюзії, когнітивний-знання про особливості розвитку дітей, емоційний та вольовий-здатність до емпатії та толерантності, а комунікативний,

інноваційний і методичний-практичну реалізацію інклюзивних принципів у педагогічній діяльності.

Доктор психологічних наук, професор О.Я.Чебикін: Ольго Тимофіївно, Ви використовували методику діагностики джерел мотивації Дж.Барбуто та Р.Сколла, конкретизуйте будь ласка, які джерела мотивації превалюють у педагогів з високою психологічною готовністю до навчання дітей з ООП?

О.Т.Ткаченко: Дякую за запитання! За результатами використання методики діагностики джерел мотивації Дж.Барбуто та Р.Сколла встановлено, що у педагогів з високим рівнем психологічної готовності до навчання дітей з особливими освітніми потребами переважають внутрішні джерела мотивації. Зокрема, домінують такі мотиваційні компоненти: інтерналізація цілей, педагоги глибоко усвідомлюють суспільну значущість інклюзивного навчання, приймають його цінності як власні, вбачають у своїй діяльності можливість сприяти розвитку та соціалізації дітей з ООП. Внутрішнє самоконцептуальне джерело, прагнення діяти відповідно до власних професійних переконань, моральних принципів і уявлень про себе як компетентного, гуманного фахівця. Внутрішній процес, отримання задоволення від самого процесу взаємодії з дітьми, творчої діяльності, спостереження за позитивною динамікою розвитку учнів. Менш вираженими є інструментальні (матеріальні) та зовнішньо самоконцептуальні (орієнтація на схвалення чи оцінку з боку інших) мотиви. Таким чином, у педагогів із високою психологічною готовністю превалює внутрішня, ціннісно-гуманістична мотивація, що свідчить про усвідомлене прийняття інклюзивних принципів і високу професійну зрілість.

Кандидат психологічних наук, доцент О.А.Оріщенко: Шановна Ольго Тимофіївно, цілком зрозуміло, що для педагогів, психологів професійно важливою якістю є емпатія. Я цікавлюся проблематикою емпатії багато років поспіль і мене цікавить чи досліджували Ви емпатію у педагогів з різною психологічною готовністю до роботи з дітьми з ООП.

О.Т.Ткаченко: Дякую за запитання, воно справді торкається однієї з ключових особистісних характеристик педагога інклюзивної освіти. Для дослідження саме емпатії, як одного із важливих психологічних показників у педагогів, ми використали шкалу емоційного відгуку, яка досліджує емоційну чутливість та емпатію. Тут вона розглядалася як прояв одного з структурних компонент психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання, адже саме здатність розуміти емоційний стан дитини, співпереживати та підтримувати її є основою ефективної взаємодії в інклюзивному середовищі. Результати дослідження показали, що педагоги з високим рівнем психологічної готовності мають значно вищі показники емпатії (як емоційного, так і когнітивного типів) порівняно з педагогами із середнім чи низьким рівнем готовності. Вони характеризуються розвиненою здатністю до прийняття іншої людини, чутливістю до емоційних проявів учнів, толерантністю, а також здатністю регулювати власні емоції, що забезпечує стабільність і доброзичливість у спілкуванні з дітьми з ООП. Таким чином, емпатія виступає не лише складником, а й чинником розвитку психологічної готовності педагога, оскільки сприяє формуванню гуманістичної позиції, підтримує позитивний соціально-психологічний клімат у класі та підвищує ефективність інклюзивної взаємодії.

Кандидат психологічних наук, доцент Ю.Г.Черножук: Скажіть, будь ласка, які особистісні характеристики за результатами вашого дослідження є найбільш значущими для педагогів у роботі з дітьми з ООП?

О.Т.Ткаченко: Дякую за запитання. У нашому дослідженні встановлено, що найбільш значущими особистісними характеристиками педагогів, які забезпечують ефективну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами, є ті, що відображають високий рівень сформованості психологічної готовності до інклюзивного навчання. Передусім, це такі риси, як емоційна стабільність, соціальний інтелект, толерантність, відповідальність і мотивація. Саме вони забезпечують конструктивну взаємодію педагога з учнями, батьками та командою супроводу. Соціальний

інтелект забезпечує адекватне розуміння соціальних ситуацій, поведінкових проявів, сприяє ефективному налагодженню комунікації у класі. Емоційна стабільність дозволяє педагогу зберігати спокій, врівноваженість, запобігати емоційному вигоранню та конструктивно вирішувати складні педагогічні ситуації. Толерантність виступає основою прийняття різноманітності та запобігає стереотипізації або дискримінаційним проявам у ставленні до дітей з особливими потребами. Мотивація формує внутрішню установку на підтримку, партнерство й визнання цінності кожної дитини. Результати мого дослідження показали, що саме поєднання цих характеристик визначає високий рівень психологічної готовності педагога до інклюзивного навчання. Такі вчителі демонструють не лише професійну компетентність, а й високу особистісну зрілість, внутрішню гармонію, доброзичливість, уміння створювати позитивний соціально-психологічний клімат у класі.

Кандидат психологічних наук, доцент Т.Ю.Ульянова: Яким Ви бачите подальший розвиток дослідження проблеми психологічної готовності вчителів до інклюзивної освіти?

О.Т.Ткаченко: Дякую за ваше запитання! Подальший розвиток проблеми бачу у таких напрямках: по-перше, розширення контингенту дослідження-залучення педагогів закладів дошкільної та професійної освіти, оскільки інклюзія має охоплювати всі рівні освітньої системи. По-друге, використання цифрових інструментів у формуванні готовності-створення онлайн-платформ для дистанційних тренінгів, віртуальних кейсів та психолого-педагогічного консультування. По-третє, розробити та впровадити систему тренінгів, які забезпечать професійну психологічну підготовку майбутніх вчителів до роботи з учнями, які мають особливі освітні потреби. По-четверте, розробити методичні рекомендації для майбутніх педагогів, щодо формування психологічної готовності до роботи з учнями в яких є особливі освітні потреби.

Це дозволить забезпечити сталий розвиток інклюзивної культури серед освітян та підвищити якість освітнього процесу для дітей з особливими потребами.

Кандидат психологічних наук, доцент Н.В.Юнг: Ольго Тимофіївно, обґрунтуйте, будь ласка, створення Вами діагностичного інструменту для вимірювання психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП. Чому Ви не скористалися у Вашому дослідженні уже наявним психодіагностичним інструментом, адже психологічна готовність педагогів до роботи вивчалась і раніше!

О.Т.Ткаченко: Дякую за питання! Необхідність створення власного діагностичного інструменту була зумовлена тим, що по-перше, існуючі методики вивчення професійної чи психологічної готовності педагогів, які застосовувалися раніше, не повною мірою відображають специфіку інклюзивної освіти та не охоплюють усіх структурних компонентів психологічної готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а по-друге, переважна більшість наявних психодіагностичних методик представлена російськомовними авторами, що не є доцільним і прийнятним у сучасних соціокультурних умовах України. Використання російськомовних інструментів унеможлиблює повноцінне врахування мовних, культурних та ціннісних особливостей українського освітнього середовища, а також може знижувати достовірність і валідність отриманих результатів через зміщення смислових акцентів у перекладі. Саме тому створення авторського україномовного інструменту, адаптованого до вітчизняного контексту інклюзивної освіти, було не лише науково обґрунтованим, а й соціально необхідним кроком, який відповідає сучасним викликам і державній політиці та українізації освітнього простору. Більшість наявних інструментів орієнтовані на загальну професійну готовність, педагогічну мотивацію або особистісні риси педагога, але не враховують таких важливих аспектів, як: емпатійність і толерантність до дітей з різними освітніми можливостями; готовність до командної взаємодії з фахівцями психолого-педагогічного

супроводу; інноваційна спрямованість у використанні технологій інклюзивного навчання; емоційна стабільність і рефлексивність як показники професійної стійкості в умовах підвищеного навантаження. Тому у нашому дослідженні розроблено авторську психодіагностичну методику, яка ґрунтується на інтегративній структурно-функціональній моделі психологічної готовності педагога до інклюзивного навчання. Вона дає змогу вимірювати рівень сформованості кожного з компонентів: когнітивного, мотиваційного, емоційного, вольового, комунікативного, рефлексивного, методичного, командного та інноваційного. Розроблений інструмент пройшов психометричну перевірку надійності, валідності та внутрішньої узгодженості, що підтвердило його наукову обґрунтованість і практичну придатність для використання у психологічній діагностиці педагогів інклюзивної освіти. Отже, створення власного діагностичного інструменту було не самоціллю, а необхідною умовою наукової точності, адекватності та комплексності оцінювання саме психологічної готовності педагогів до роботи з дітьми з ООП.

ОБГОВОРЕННЯ

Науковий керівник, доктор психологічних наук, професор М.Й.Казанжи:

Шановні колеги! Аспірантка Ткаченко Ольга Тимофіївна присвятила своє дослідження одній із найактуальніших і найскладніших проблем сучасності. Оскільки сучасна система освіти переживає значні трансформації, одним із ключових напрямів яких є впровадження інклюзивного навчання. У центрі цього процесу - педагог, від рівня психологічної готовності якого залежить успішність освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами. Саме тому формування психологічної готовності вчителів до роботи в інклюзивному середовищі є надзвичайно важливою і актуальною науково-практичною проблемою. Психологічна готовність педагога охоплює комплекс особистісних і професійних характеристик, які забезпечують ефективну

взаємодію з дітьми, що мають різні освітні потреби. Вона включає розвиток емпатії, толерантності, емоційної стабільності, вміння гнучко реагувати на індивідуальні особливості учня, а також здатність до командної роботи з асистентами, фахівцями ІРЦ та батьками. В умовах інклюзивного навчання вчитель має не лише володіти методиками адаптації освітнього процесу, а й бути внутрішньо налаштованим на прийняття різноманітності. Це потребує переосмислення професійної ролі педагога, розвитку рефлексивності, підвищення рівня саморегуляції та професійної мотивації. Особливе значення має подолання психологічних бар'єрів, страху невдачі, невпевненості у власних компетентностях, стереотипів щодо дітей з особливими освітніми потребами.

Авторка демонструє чітку, логічну та науково обґрунтовану позицію, що свідчить про її належну методологічну підготовку та здатність проводити психологічне дослідження, спрямоване на розв'язання актуальної наукової проблеми. Особливо заслуговує на увагу вміння аспірантки ефективно організовувати й здійснювати емпіричні дослідження, а також її активна науково-методична діяльність, що спрямована на апробацію результатів наукового пошуку.

Під час навчання в аспірантурі Ткаченко Ольга Тимофіївна продемонструвала здатність до ефективного навчання, глибокого теоретичного узагальнення складного наукового матеріалу, критичного аналітичного мислення, а також до розробки методик і проведення експериментів у сфері психології. Вона успішно апробувала свої наукові досягнення на українських та міжнародних конференціях, а також у публікаціях авторитетних видань, досліджуючи цю складну проблему.

В цілому, можу зазначити, що Ткаченко Ольга Тимофіївна підготувала самостійну дисертаційну роботу, яка є завершеним дослідженням, відповідає чинним вимогам і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Рецензент, доктор психологічних наук, професор О.В.Вдовіченко:

Рецензована дисертація присвячена актуальній проблемі сучасної психології та освіти: формуванню психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Актуальність теми зумовлена трансформаціями в освітній системі України, що спрямовані на створення рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей і потреб.

Дисертантка провела ґрунтовний аналіз наукових підходів і на цій основі розробила узагальнену модель психологічної готовності вчителя до інклюзивної діяльності. У роботі чітко визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, логічно побудовано структуру, представлено результати емпіричної перевірки та запропоновано авторську тренінгову програму розвитку психологічної готовності педагогів.

Водночас при загальному позитивному враженні від дисертації Ольги Тимофіївни, вважаю за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації. 1. В дисертації значну увагу приділено розгляду дефініції «психологічна готовність», водночас варто було б детальніше описати специфіку формування та розвитку психологічної готовності педагогів для розрізнення власного саморуху в напрямку готовності та здійснення формувального впливу задля підвищення цієї готовності. Незважаючи на ґрунтовний теоретичний аналіз, варто було б більш розгорнуто представити порівняльну характеристику між поняттями «готовність до професійної діяльності» та «готовність до інклюзивного навчання», що допомогло б чіткіше визначити специфіку предмета дослідження. 2. На нашу думку, варто було б більш детально зазначити роль ціннісно-сислової складової в структурі мотиваційної компоненти. 3. У другому розділі при викладенні результатів дослідження актуального стану підготовки педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами, зазначено, що є необхідність розширення практичного досвіду педагогів у роботі з різноманітними потребами учнів, а потребу в допомозі спеціалістів для роботи з учнями з ООП часто відчують

56,10% респондентів, а 28,05% рідко звертаються за такою допомогою. Варто було б більш детально і структуровано розкрити у тренінговій програмі яким чином передбачено набуття такого досвіду. 4. До певних моментів викладу можна висловити наявні орфографічні помилки, стилістичні зауваження – подекуди спостерігаються повтори або громіздкі формулювання, які легко усуваються під час технічного редагування.

Зазначені зауваження не впливають на високу наукову цінність і практичну значущість роботи. Дисертація виконана самостійно, з дотриманням вимог академічної доброчесності, вирізняється логічністю, аргументованістю та інноваційністю підходів. Робота Ткаченко Ольги Тимофіївни повністю відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій раді.

Рецензент, кандидат психологічних наук, доцент І.В.Бринза:
Рецензована робота Ткаченко Ольги Тимофіївни є самостійним завершеним дослідженням. Її значущість зумовлена глобальними тенденціями розвитку інклюзивної освіти, спрямованими на забезпечення рівного доступу до якісного навчання для всіх дітей, зокрема тих, які мають особливі освітні потреби, а також необхідністю підвищення психологічної готовності педагогів до реалізації принципів інклюзії у сучасному освітньому просторі. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розвитку психологічної готовності вчителів до реалізації принципів інклюзивної освіти в сучасних умовах реформування освітньої системи України. У роботі представлено ґрунтовний теоретичний аналіз феномену психологічної готовності, визначено її структуру, компоненти та чинники формування. Автором розроблено і перевірено ефективність тренінгової програми, спрямованої на розвиток готовності педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. Запропонована інтегративна структурно-функціональна модель поєднує когнітивний, мотиваційний, емоційний, вольовий, комунікативний, рефлексивний, методичний, командний та інноваційний компоненти готовності. Практичне

значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у підготовці майбутніх педагогів, системі післядипломної освіти та діяльності психологічних служб. Отримані дані сприяють удосконаленню професійної підготовки вчителів і підвищенню якості інклюзивної освіти. Таким чином, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ольги Тимофіївни Ткаченко, водночас необхідно висловити і певні зауваження та побажання з приводу її окремих положень: 1. В роботі зустрічаються повтори, не коректно визначати середній вік досліджуваних (стр. 29) та має місце некоректне посилання на авторів (стр.38). 2. В дисертації стверджується, що емпірично перевірено вплив рівня сформованості психологічної готовності педагогів на соціально-психологічний клімат у класах з інклюзивним навчанням, встановлено, які саме її компоненти мають найбільш виражені ефекти впливу на якість міжособистісної взаємодії в інклюзивному середовищі. Постає запитання за допомогою яких валідних методик або інших вимірювальних прийомів здійснювалася емпірична перевірка соціально-психологічного клімату у класах з інклюзивним навчанням?

Попри окремі зауваження щодо оформлення та уточнення методик, дисертація відзначається високим рівнем наукової зрілості, методологічною обґрунтованістю та практичною цінністю. Отже, дисертаційна робота Ольги Ткаченко є завершеною, актуальною для сучасної психології, має наукову новизну, теоретичну та практичну значущість, є дослідженням, в якому отримані науково обґрунтовані результати. Вважаю, що робота може бути рекомендована до подання до спеціалізованої вченої ради.

Рецензент, кандидат психологічних наук, доцент І.А.Василенко: В умовах реформування освітньої системи України та впровадження інклюзивного навчання проблема підготовки педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами набуває особливої актуальності. Дисертаційне дослідження О.Т.Ткаченко присвячене вивченню психологічної готовності вчителів як ключового чинника ефективності інклюзивної практики.

У роботі обґрунтовано структуру психологічної готовності, до якої включено когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий, комунікативний, рефлексивний, методичний, командний та інноваційний компоненти. На основі емпіричного дослідження встановлено рівні сформованості готовності педагогів і виявлено потребу у розвитку рефлексивної та емоційної складових.

Особливу практичну цінність має авторська тренінгова програма, спрямована на підвищення психологічної готовності вчителів до роботи в умовах інклюзії. Її впровадження сприяло зростанню рівня професійної мотивації, емоційної стабільності та покращенню соціально-психологічного клімату в інклюзивних класах.

Разом із високою оцінкою роботи доцільно виділити такі зауваження: 1. У роботі використовуються близькі за змістом терміни – «психологічна готовність», «професійна готовність», «інклюзивна компетентність», «толерантність». Було б доцільно чіткіше розмежувати їхні семантичні межі та показати специфіку саме психологічного виміру готовності. 2. Критерії рівнів сформованості психологічної готовності педагогів. (високий, середній, низький) потребують більшої операціоналізації через опис конкретних поведінкових та емоційних проявів учителя у реальних педагогічних ситуаціях. 3. Варто конкретизувати методологію оцінки соціально-психологічного клімату в інклюзивному класі, зокрема вказати, які показники були використані та чи враховувалися думки учнів. 4. Надмірна деталізація статистичних результатів у другому розділі роблять текст об'ємним. Рекомендується виділити основні значущі результати та узагальнити менш вагомі дані в таблицях або винести частину допоміжного матеріалу у додатки. 5. У дисертації зустрічаються окремі стилістичні помилки, які не впливають на загальне сприйняття роботи, але потребують корекції.

Дисертаційна робота є завершеним, самостійним і ґрунтовним науковим дослідженням, що має високу теоретичну й практичну значущість, відповідає вимогам до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія та може бути рекомендована до захисту.

Кандидат психологічних наук, доцент Ю.Г.Черножук: Шановне товариство, хочу зазначити, що дисертаційна робота, яку ми сьогодні розглядаємо є повноцінним дослідженням, яке відповідає актуальним питанням психологічної науки і заслуговує на позитивну оцінку. Емпірична частина дисертації демонструє високий рівень володіння сучасними методами статистичного аналізу та інтерпретації емпіричних даних. Зроблені висновки підтверджують здатність здобувачки до стратегічного мислення та оцінки проблеми в перспективі. З огляду на це, вважаю, що робота відповідає всім вимогам і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 053 Психологія.

Доктор психологічних наук, професор С.М.Симоненко: Шановні присутні! Хочу зазначити, що дисертанткою проведено велику науково-дослідницьку роботу. Усі розділи дисертації розкриваються повноцінно, на високому професійному рівні, що підтверджує здатність авторки самостійно формулювати проблему і пропонувати власні шляхи її вирішення. На мій погляд, робота заслуговує на позитивну оцінку та може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 053 Психологія.

Кандидат психологічних наук, доцент Н.В.Юнг: Тема дисертаційної роботи, безсумнівно, є актуальною, грамотно виконаною та містить значні елементи наукової новизни, що мають практичну цінність. Хочу підкреслити чіткий зв'язок між теоретичною та емпіричною частинами роботи, де теоретичні концепції були підтверджені результатами експериментальних досліджень. Погоджуюсь з пропозицією рекомендувати цю дисертаційну роботу до захисту в спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 053 Психологія.

Доктор психологічних наук, професор О.Ю.Булгакова: Дисертаційна робота відзначається ретельним та професійним аналізом значної кількості теоретичних і емпіричних джерел. Авторка успішно узагальнила отримані дані та чітко окреслила шляхи подальших досліджень у цій галузі. Під час виступу аспірантка Ольга Ткаченко показала високий рівень наукової культури та

впевнене володіння відповідною термінологією. Враховуючи якість роботи та її відповідність вимогам, вважаю, що вона заслуговує на рекомендацію до захисту у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 053 Психологія.

Ухвалили: На підставі обговорення дисертаційного дослідження Ткаченко Ольги Тимофіївни на тему «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами», кафедрою загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» затвердили **висновок:**

Дисертаційна робота Ткаченко Ольги Тимофіївни на тему «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» є самостійним завершеним теоретико-емпіричним дослідженням.

Актуальність дослідження. В сучасних умовах реформування національної системи освіти України, орієнтованої на гуманізацію освітнього процесу, дотримання принципів рівності, доступності та недискримінації проблема формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами набуває особливої актуальності. Інклюзивна освіта розглядається як стратегічний напрям державної освітньої політики, що передбачає забезпечення якісної освіти для кожної дитини незалежно від стану її здоров'я, рівня розвитку або соціального статусу. У цьому дискурсі провідна роль належить учителю як ключовій фігурі, від професійної та особистісної готовності якого залежить ефективність реалізації інклюзивного підходу в освітньому середовищі. Сучасна педагогічна практика демонструє, що навіть за наявності методичних та матеріальних ресурсів успішність інклюзивного навчання значною мірою визначається саме рівнем психологічної готовності педагогів, що зумовлює ряд професійно значущих особистісних характеристик: здатність до емпатії, толерантне ставлення, конструктивне вирішення конфліктних ситуацій, готовність до взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Наукова новизна отриманих результатів:

вперше: теоретично обґрунтовано та емпірично підтверджено вплив рівня сформованості психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами на соціально-психологічний клімат інклюзивного класу; розроблено та апробовано авторську тренінгову програму розвитку психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, що забезпечує цілісний розвиток її структурних компонентів; запропоновано інтегративну структурно-функціональну модель психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання, яка поєднує такі компоненти, як когнітивний, мотиваційний, емоційний, волевий, комунікативний, рефлексивний, методичний, командний, інноваційний; виявлено стійкі кореляційні зв'язки між рівнем розвитку окремих компонентів психологічної готовності педагогів (емпатії, соціального інтелекту, ціннісно-мотиваційних орієнтацій, емоційної стабільності) та якістю соціально-психологічного клімату інклюзивного класу.

уточнено:

зміст і сутність поняття «психологічна готовність педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» як інтегрованого динамічного утворення, що забезпечує адаптацію, професійну ефективність та гуманістичну спрямованість діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища; наукові уявлення про структурну організацію психологічної готовності педагога як системи взаємопов'язаних когнітивних, мотиваційних, емоційних, волевих, комунікативних та рефлексивних компонентів; критерії, показники та рівні сформованості психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання, що дозволяє здійснювати комплексну психодіагностику даного феномену; уявлення про психолого-педагогічні умови ефективного формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання через системний тренінговий вплив.

набули подальшого розвитку:

уявлення про психологічну готовність як фактор професійної адаптації педагога в інклюзивному середовищі та чинник оптимізації міжособистісних стосунків у класі; концептуальні засади психологічного супроводу педагогів у процесі впровадження інклюзивної освіти, зокрема через застосування активних методів групової роботи; теоретичні положення щодо взаємозв'язку між емоційно-комунікативними характеристиками особистості педагога (емпатією, толерантністю, соціальним інтелектом) та ефективністю його професійної діяльності в інклюзивному класі; підходи до формування психологічної готовності педагогів як цілісного багаторівневого утворення, що розвивається в процесі професійного становлення й постійного вправлення у професійній діяльності.

Практичне значення дослідження. полягає у розробці методики комплексного діагностування рівня психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами; розробці, реалізації та перевірці ефективності авторської тренінгової програми розвитку психологічної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти; можливості практичного використання отриманих результатів фахівцями психологічної служби, педагогами інклюзивно-ресурсних центрів, викладачами закладів вищої освіти під час підготовки майбутніх учителів, а також у системі післядипломної освіти, для підвищення кваліфікації педагогічних працівників і формування у них компетентності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Надійність та вірогідність результатів забезпеченні методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнювальних методів, що відповідають меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес:
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (довідка №2031/25/1 від 05.11.2025 року), Одеського обласного центру підтримки інклюзивної освіти «КЗВО Одеської академії неперервної освіти Одеської обласної ради» (довідка №28 від 10.11.2025 року), закладах загальної середньої освіти Фонтанської сільської ради Одеського району Одеської області Управління освіти, культури, туризму, молоді та спорту Фонтанської сільської ради Одеського району Одеської області (довідка № 09-23/156 від 18.09.2025 року), Міжнародний гуманітарний університет (довідка № 109 від 14.11.2025 р.), Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, кафедри спеціальної та інклюзивної освіти (довідка №01.1-07/03/4585 від 21.11.2025 р.).

Відомості про повноту надрукованих результатів автора:

Статті у наукових фахових журналах України:

1. Ткаченко О.Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в умовах євроінтеграції України. *Вісник Львівського національного університету*. Серія психологічні науки. Спецвипуск. 2022. С.102-109.

DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.14>

2. Ткаченко О.Т. Психологічна готовність вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Психологія». 2024. Випуск 11 (45). С.1643-1650.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-1643-1650](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-1643-1650)

3. Ткаченко О.Т. Індивідуально-психологічні кореляти когнітивного компоненту психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2025. Випуск 6 (52). С.1550-1557.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6\(52\)-1550-1567](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6(52)-1550-1567)

4. Ткаченко О.Т. Психометричні характеристики авторської методики оцінки готовності вчителів до інклюзивного навчання. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. 2025. Випуск 11(51). С. 1803-1811

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11\(51\)-1803-1810](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11(51)-1803-1810)

5. Ткаченко О.Т. Мотиваційна готовність вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Журнал «Наука і освіта». 2025. Випуск 3. С. 54-59 DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2025-3-7>

Публікації в інших наукових виданнях:

1. Ткаченко О.Т. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Донецького національного університету*. 2022. Випуск 1(1). С.79-86. DOI: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2022.1\(1\).11](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2022.1(1).11)

2. Ткаченко О.Т. Інклюзивна освіта в країнах ЄС. *Матеріали XII Міжнародної конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання»* (7-8 грудня 2022 року). Глухів: Глухівський НПУ ім. О.Довженка, 2022. С.210-213.

URL: https://tpgnpu.ho.ua/images/vidavnictvo_new/2022/7_8122022/Materiali_Hl_ukhivski_chit-7_8-12-2022.pdf

3. Ткаченко О.Т. Негативні психічні стани та їх наслідки у дітей з особливими потребами: стратегії допомоги під час війни. *Матеріали VII Науково-практичної конференції «Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України»* (30 листопада 2022 року). Харків: Національна академія НГУ, 2022. С.198-201.

URL: https://books.ndcnangu.co.ua/Konfertmcii/Konf_NANGU_30.11.2022.pdf

4. Ткаченко О.Т. Навчання дітей з особливими освітніми потребами у воєнний час. *2-га Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Глобальне суспільство у формуванні нової системи безпеки та світового порядку»* (27-28 липня 2023 р.). Дніпро: FOP Marenichenko V.V. С. 394-396.

URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/08/Conference-Proceedings-July-27-28-2023-1.pdf>

5. Ткаченко О.Т. Інклюзія в освіті: психологічні чинники. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Євроінтеграція в мистецтві, науці та освіті: досвід, перспективи розвитку»* (8 березня 2024 р.). Клайпеде, Латвія: Клайпедський університет. 2024. С.294-297. URL:

https://web.ku.lt/uploads/documents/files/Konferencijos_tez%C4%97s_2024_03_08.pdf

6. Ткаченко О.Т. Соціально-психологічні форми організації інклюзивного навчання. *Міжнародна наукова конференція «Передумови педагогічної та психологічної науки»* (3-4 жовтня 2024 р.). Рига, Латвія: «Baltija publishing», 2024. С.28-30. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-478-8-7>
URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/508>

7. Ткаченко О.Т. Діагностика психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми психології особистості: теорія, досвід, практика»* (25-26 квітня 2024 р.). Одеса: Університет Ушинського, 2024. С.182-189.
URL: https://www.pdpu.edu.ua/images/2024/konferencii/vseukr/akt_p_psih/zbirnyk.pdf

8. Ткаченко О.Т. Психологічні особливості підвищення якості життя дітей з особливими освітніми потребами в сучасному українському суспільстві. *IX Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми забезпечення якості життя в глобалізованому світі»* (13-14 листопада 2024 р.). Монографія «Дослідження якості життя в умовах глобальних і локальних трансформацій». Ополе, Польща: Академії прикладних наук, Академії менеджменту та адміністрації, 2024. С. 193-200. URL: <https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2025/01/Exploring-Quality-of-Life-Amid-Global-and-Local-Transformations.pdf>

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на: XI Міжнародній конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання» (Глухів, 2022); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Глобальне суспільство у формуванні

нової системи безпеки та світового порядку» (Дніпро, 2023); Міжнародній науково-практичній конференції «Євроінтеграція в мистецтві, науці та освіті: досвід, перспективи розвитку» (Клайпеде, Латвія, 2024); Міжнародній науковій конференції «Передумови педагогічної та психологічної науки» (Рига, Латвія, 2024); IX Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми забезпечення якості життя в глобалізованому світі» (Ополе, Польща, 2024); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України (Харків, 2022); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості: теорія, досвід, практика» (Одеса, 2024).

Дисертаційна робота Ткаченко Ольги Тимофіївни на тему «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» відповідає чинним вимогам до дисертацій і може бути рекомендована до захисту на здобуття її автором наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Результати голосування: Результати проведеного голосування щодо рішення рекомендувати роботу Ткаченко Ольги Тимофіївни на тему «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» до подачі в спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія: «за» – 25, «проти» – немає, «утримався» – немає. Рішення прийнято одностайно.

Рецензенти:

Доктор психологічних наук, професор

Оксана ВДОВІЧЕНКО

Кандидат психологічних наук, доцент

Ірина БРИНЗА

Кандидат психологічних наук, доцент

Ірина ВАСИЛЕНКО

Головуючий на засіданні

Доктор психологічних наук, доцент

Микола ДІДУХ